उपनागरिका स्त्री "माधुर्य्यव्यञ्जकैर्वर्णैरुपनागरिकेष्यते" इत्युक्तलक्षणे वृत्त्यनुप्रासवृत्तिभेदे। यथा "अपसारय घनसारं कुरु हारं दूरएव किं कमलैः। अलमालि! मृणालैरिति वदति दिवानिशं बाला"।

उपनामुक त्रि० उप+नम–बा० उकञ्। १सन्नमनशीले २फलानुगुण्याय प्रस्तुते "यदिष्टिभिर्यजेतोपनामुक एनं यज्ञः स्यात् यमाप्नोत्युपनामुक एनम्" शत०ब्रा० १२, ३,६,६,७।

उपनाय पु० उपनाययति उप+नी–णिच् करणस्य कर्त्तृत्वविवक्षायाम् कर्त्तरि अच्। उपनयसंस्कारे हेम० तस्य आचार्य्यसमीपनयनसम्पादनकरणत्वात्तथात्वम्।

उपनायक पु० उपगतोनायकम् अत्या० स०। १नायकसदृशे उपपतौ "नायकस्य गुणोत्कर्षकथका उपनायकाः" संगीतोक्ते २नायकसहायभेदे उप+नी–ण्वुल्। ३उपस्थापके त्रि० ज्ञानलक्षणारूपसन्निकर्षे पु०। उपनयशब्दे उदा०।

उपनायन न० उप+नी–स्वार्थे–णिच्–ल्युट् करणे कर्त्तृत्वविवक्षायां कर्त्तरि नन्द्या० ल्यु वा। उपनयसंस्कारे। उपनयनशब्दे बहुप्रयोगो दृश्यः। "ब्राह्मणस्योपनायनम्" मनुः। उपनायनं प्रयोजनमस्य ठक्। औपनायनिक उपनयनप्रयोजने विधाने त्रि०। "एष प्रोक्तो द्विजातीनामौपनायनिकोविधिः" मनुः औपनायनिक इत्यत्र कुल्लू० अनुशतिकादिकादित्वकल्पनमनाकरमेव उपनायनशब्देनैव तद्रूपसिद्धेस्तथाकल्पनानौचित्यात्।

उपनाह पु० उप+नह–घञ्। १वीणायास्तन्त्रीबन्धनस्थाने, १व्रणाद्युपशमार्थं लेपनद्रव्ये च। "आदौ विम्लापनं कुर्य्यात् द्वितीयमवसेचनम्। तृतीयमुपनाहञ्च चतुर्थीं पाटनक्रियाम्" "शोफयोरुपनाहन्तु कुर्य्यादामविदग्धयोः" "तिलोपनाहं कुर्य्याच्च सर्वदा वातरोगिणाम्" "शाल्वणमुपनाहार्थे बलातैलमनुवासनार्थे" इति च सुश्रुतः।

उपनाहन न० उप+नह–स्वार्थे णिच्–भावे ल्युट्। प्रलेपादिबन्धने "प्रशमयेत् स्नेहस्वेदोपनाहनैः"। "वेशवारैः सकृशरैः स्निग्धैः स्यादुपनाहनम्" सुश्रुतः।

उपनिक्षेप पु० उप+नि–क्षिप–कर्मणि घञ्। १रूपसंख्याप्रदर्शनेन रक्षणार्थं परस्य हस्ते निहिते द्रव्ये "आधिसीमोपनिक्षेपजड़बालधनैर्विना। तथोपनिधिराजस्त्रीश्रोत्रियाणां धनैरपि" या०स्मृ०। "उपनिक्षेपो नाम रूपसंख्याप्रदर्शनेन रक्षणार्थं निहितमिति" मिता० भावे घञ्। २तथाऽर्पणे।

उपनिधातृ त्रि० उप+नि+धा–तृच्। उपनिधित्वेनान्यसमीपे १स्वद्रव्यस्थापके २स्थापकमात्रे च। "पाणिभ्यामुपनिधाता सूत्यं देवाः" शत०ब्रा०१,१,२,१७। उप+नि+धा–ण्वुल्। उपनिधायकोऽप्यत्र।

उपनिधान न० उप+नि+धा–भावे ल्युट्। उपनिधित्वेन १स्थापने "उपनिधानमुपनिधिः" मिता०। २समीपे स्थापने "कृदभिहितोभाव" इत्याद्युक्तेः उपनिधीयमाने ३द्रव्ये च।

उपनिधि क० उप+नि+धा–भावे कि। रूपसंख्ये अप्रदर्श्य परस्यान्तिके रक्षणार्थं १स्वधनस्थापने "कृदभिहितोभावोद्रव्यवत् प्रकाशत" इत्युक्तेः तथा निधीयमाने २द्रव्ये च। उपनिधिस्वरूपतत्रत्यकर्त्तव्यविशेषौ मिता० दर्शितौ यथा "वासनस्थमनाख्याय हस्तेऽन्यस्य यदर्प्यते। द्रव्यन्तदौपनिधिकं प्रतिदेयं तथैव तत्" सा०स्मृ०। "निक्षेपद्रव्यस्याधारभूतन्द्रव्यान्तरं वासनङ्करण्डादि तत्स्थं यद्द्रव्यं रूपसंख्यादिविशेषमनाख्यायाकथयित्वा मुद्रितमन्यस्य हस्ते र[illegible]र्थं विश्रम्भादर्प्यते तद्द्रव्यमौपनिधिकमुच्यते यथाह नारदः। "असंस्थातमविज्ञातं समुद्रं यन्निधीयते। तज्जानीयादुपनिधिं निक्षेपङ्गणितं विदुरिति" प्रतिदेयन्तथैव तत् यस्मिन् स्थापितन्तेनैव पूर्वमुद्रादिचिह्नितमर्पितन्तथैव स्थापकाय प्रतिदेयं प्रत्यर्पणीयम्। प्रतिदेयमित्यस्यापवादमाह" मिता०। "न दाप्योऽपहृतन्तन्तु राजदैविकतस्करैः" या०स्मृ० "तमुपनिधिं राज्ञा दैवेनोदकादिना तस्करैर्वोपहृतं नष्टं न दाप्योऽसौ राज्ञा तदुपनिहितन्धनिन एव तद्द्रव्यम् नष्टं यदि जिह्मकारितं न भवति यथाह नारदः। "गृहीतुः सह योऽर्थेन नष्टोनष्टः स दायिनः। दैवराजकृते तद्वन्न चेत्तज्जिह्मकारितमिति" मिता०। अस्यापवादमाह। "भ्रेषश्चेन्मार्ग्गितेऽदत्ते दाप्योदण्डञ्च तत्समम्" या०स्मृ०। "स्वामिना मार्ग्गिते याचिते यदि न ददाति तदा तदुत्तरकालं यद्यपि राजादिभिर्भ्रेषोनाशः सञ्जातस्तथापि तद्द्रव्यं मूल्यकल्पनया धनिने ग्रहीता दाप्यो राज्ञे च तत्समन्दण्डम्। भोक्तारम्प्रति दण्डमाह" मिता०। "आजीवन् स्वेच्छया दण्ड्योदाप्यस्तं वापि सोदयम्" या०। "यः स्वेच्छया स्वामिनमनुज्ञाप्य उपनिहितन्द्रव्यमाजीवत्युपभुङ्क्ते व्यवहरति वा प्रयोगादिना लाभार्थमसावुपभोगानुसारेण दण्ड्यस्तञ्चोपनिधिं सोदयमुपभोगे सवृद्धिकं व्यवहारे स लाभन्धनिने दाप्यः। वृद्धिप्रमाणञ्च कात्यायनेनोक्तम्। "निक्षेपं वृद्धिशेषञ्च क्रयं विक्रयमेव च। याच्यमानो न चेद्दद्याद्वर्द्धते पञ्चकं शतमिति"। एतच्च भक्षिते द्रष्टव्यम्। उपेक्षाऽज्ञाननष्टे तेनैव विशेषो दर्शितः "भक्षितं सोदयं